

Οι θεοί πολύ είχαν θυμώσει. Η γη έτρεμε, τα τείχη ταρακουνιόνταν συθέμελα, τα μέγαρα στον λόφο της Τροίας σωριάζονταν με πάταγο στο έδαφος. Άμορφος σωρός από πέτρες οι πολλαπλοί περίβολοι της Θερμής στη Λέσβο. Γκρεμισμένοι οι προμαχώνες της Πολιόχνης στη Λήμνο. Τρελαμένοι από το κακό που τους βρήκε, οι άνθρωποι έτρεχαν δεξιά κι αριστερά να σωθούν, δίχως να ξέρουν πού πηγαίνουν, τι τους περιμένει. Φωτιά κατάκαιγε τις χτυπημένες πόλεις.

Μες στον μεγάλο χαμό, δυο χρυσοχόοι σε δυο διαφορετικές περιοχές είχαν την ίδια ακριβώς σκέψη, ενήργησαν πανομοιότυπα και χάθηκαν ταυτόχρονα: Στην Τροία ο ένας, μάζεψε τον θησαυρό του και πήγε να τον κρύψει σε μια κόχη του τείχους. Στην Πολιόχνη ο άλλος, σήκωσε μια πέτρα στο δάπεδο της αυλής του κι έκρυψε εκεί τον δικό του. Μάταιος κόπος. Καταπλακώθηκαν κι οι δυο και χάθηκαν στα συντρίμια.

Ο σεισμός που χτύπησε το Βορειοανατολικό Αιγαίο στα 2100 π.Χ. αφάνισε κατοίκους και πόλεις. Φτωχικά καλύβια στήθηκαν πάνω στα χαλάσματα κι όσοι απέμειναν, προσπάθησαν δύσκολα να επιβιώσουν. Χρειάστηκε να περάσουν πεντακόσια ολόκληρα χρόνια, ώσπου μια νέα πόλη να φανεί στον τόπο της άλλοτε κραταιάς Τροίας που είχε πια ξεχαστεί. Η Θερμή κι η Πολιόχνη ποτέ πια δεν κατοικήθηκαν. Ξεχάστηκαν κι αυτές. Μετά, σιγά σιγά, η Τροία ξαναβρήκε την αίγλη της χωρίς να θυμάται την παλιά. Εννιακόσια χρόνια μετά την τρομερή καταστροφή, οι Έλληνες πήγαν να την πάρουν κι ο Όμηρος ύμνησε την εκστρατεία, μέσα από τον θυμό του Αχιλλέα, στην Ιλιάδα.

Ο χρόνος σκέπασε τα γεγονότα κι άφησε να κυλήσει μόνο το παραμύθι. Ως τα 1870, όταν ο Ερρίκος Σλίμαν ανέσκαψε τον λόφο του Χισαρλίκ και τρελαμένος ανακάλυψε την ομηρική Τροία ανάκατα με τις προηγούμενες και τις δυο τρεις επόμενες. Ούτε από στρωματογραφία γνώριζε ούτε είχε καμιά αναστολή, προκειμένου να εντυπωσιάσει. Κάθε τι που εύρισκε, το προσάρμοζε στην Ιλιάδα ή, αν με τίποτα δεν κολλούσε, το κατέστρεφε. Ψάχνοντας στα χαλάσματα, έφτασε ως τον κρυμμένο θησαυρό του χρυσοχόου, στα παλιά τείχη. Είναι του 2100 κι άσχετος με την εποχή της Ιλιάδας (1190 π.Χ.) αλλά ο Σλίμαν δε δίστασε να τον βαφτίσει «Θησαυρό του Πριάμου». Ακόμα, έτσι τον ονομάζουν.

Όταν οι πρώτοι ενθουσιασμοί καταλάγιασαν, τη σκυτάλη πήραν οι επιστήμονες προσπαθώντας να βάλουν τα πράγματα σε μια τάξη. Βρήκαν δέκα Τροίες, τη μια πάνω στην άλλη. Με πιο λαμπρή, τη δεύτερη, αυτή που καταστράφηκε στα 2100 π.Χ. Οι έρευνες απλώθηκαν στις γειτονικές παραλίες κι έφτασαν ως τα ελληνικά νησιά. Μέσα από την ομίχλη ξεπρόβαλε κι αναπαραστάθηκε το τρίγωνο της πρώτης εποχής του Χαλκού «Τροία -

Πολιόχνη – Θερμή», ανασταίνοντας έναν πανάρχαιο και ξεχασμένο πολιτισμό, που δεν είχε την τύχη να τραγουδηθεί από κάποιον Όμηρο. Στην Πολιόχνη, βρέθηκε κι ο θησαυρός κάτω από το δάπεδο της αυλής του χρυσοχόου. Είναι εφάμιλλος, αν όχι πιο σπουδαίος από αυτόν της Τροίας. Όμως, ο τρωικός έγινε γνωστός ως «του Πριάμου», ενώ αυτός της Λήμνου δεν έτυχε τέτοιας τεράστιας προβολής.

Η πρώτη Τροία χτίστηκε γύρω στα 2800 π.Χ. Για κάποιον λόγο, ξαναχτίστηκε στα 2400. Αληθινή πόλη με πανίσχυρα τείχη να την περιβάλλουν. Κλίνουν προς τα μέσα, είναι ενισχυμένα με ξυλοδεσιές και διαθέτουν ψηλές και βαθιές πύλες, ώστε να μπορεί να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά οποιοσδήποτε εχθρός. Τα πλουσιόσπιτα έχουν αψίδες και είναι χτισμένα με τις πέτρες λοξά τοποθετημένες (κάπως σαν το ψαροκόκαλο), μια τεχνική γνωστή από τον καιρό των Σουμερίων. Το κλίμα της εποχής ήταν θερμό και οι πόρτες βλέπουν στον βοριά για να φέρνουν τη δροσιά, ενώ πρωτότυπα ψυγεία εξασφάλιζαν τη διατήρηση των τροφών: Είναι ημικυκλικοί λάκκοι με επάλειψη καθαρού πηλού. Ο Σασερμάγιερ εξήγησε ότι τους γέμιζαν με ξινόγαλα κι έβαζαν μέσα τις τροφές τους.

Στην κορφή του λόφου, στο κέντρο της πόλης, τρία μέγαρα με πρόδομο κι ένα τετράγωνο κτίσμα με κολόνες γύρω γύρω φωνάζουν ότι εκεί κατοικούσαν οι σπουδαίοι. Καλλιτέχνες κεραμοποιοί έφτιαχναν αριστουργήματα, χρησιμοποιώντας τον ταχύστροφο τροχό, μια εφεύρεση που θα έκανε πεντακόσια χρόνια, ώσπου να περάσει στην κυρίως Ελλάδα. Τα ανθρωπόμορφα αγγεία, που βρέθηκαν εκεί, μας κάνουν να πιστεύουμε ότι οι πολεμιστές χτένιζαν τα μαλλιά τους σε τρόπο που να μοιάζουν με κέρατα, δείγμα μεγάλης δύναμης. Κι αυτό ίσως εξηγεί και την προσφώνηση του Πάρη, στην Ιλιάδα, ως «κέρα αγλαέ». Μόνο που αυτός πρέπει να έζησε εννιακόσια χρόνια αργότερα. Κι ο Όμηρος πρέπει να τον ύμνησε μετά από άλλα τριακόσια με τετρακόσια.

Πέτρινα, πήλινα και κοκάλινα αγαλματάκια μιας παχύσαρκης γυναίκας, υποδηλώνουν την βαθιά πίστη σε μια θεότητα μάλλον της μητρότητας, ως απόηχο παλαιότερων εποχών. Χιλιάδες πήλινα σφονδύλια μαρτυρούν μεγάλη ανάπτυξη της υφαντουργίας.

Ίδια ευρήματα στη Θερμή, στην ανατολική παραλία της Λέσβου, μιλούν για την, παράλληλη με την τρωική, πορεία της πόλης. Με πολεοδομικό σχέδιο και τα σπίτια χτισμένα σε σχήμα βεντάλιας. Και στον τύπο του μεγάρου. Με τείχη γύρω της, σαν πολλαπλούς περιβόλους, με τον πιο ισχυρό στη μέσα πλευρά και τον πιο λεπτό στην εξωτερική περίμετρο.

Μόλις εξήντα χιλιόμετρα σε ευθεία γραμμή από την Τροία και πολύ πριν από αυτήν, ξεκίνησε το χτίσιμο της Πολιόχνης, στην ανατολική πλευρά της Λήμνου. Η γοργή της ανάπτυξη την έφτασε ν' απλωθεί σε έκταση διπλάσια της Τροίας. Κι ένα κτίριο μεγάλο και φτιαγμένο έτσι που να μπορεί να δεχτεί κόσμο σε συνεδρίαση, έκανε τους Ιταλούς αρχαιολόγους που ανέσκαψαν την περιοχή, να υποθέσουν ότι εκεί γίνονταν συνελεύσεις του λαού και άρα η Πολιόχνη είναι η αρχαιότερη πόλη που λειτουργούσε με δημοκρατικές διαδικασίες. Εικασία τολμηρή και μάλλον παρακινδυνευμένη.

Τείχη ενισχυμένα με προμαχώνες και ύψους πέντε μέτρων περιβάλλουν την πόλη και συνεχώς επεκτεινόταν, καθώς η δόμηση απλωνόταν όλο και περισσότερο. Δυο μεγάλοι πύργοι πλαισιώνουν την κεντρική πύλη κι ένας φαρδύς και πλακόστρωτος δρόμος μήκους τριάντα μέτρων οδηγεί στα ενδότερα. Σοκάκια συνδέουν το κέντρο με τις «συνοικίες» και δυο φρεάτια φέρνουν το νερό από μια υδατοδεξαμενή, αποκαλύπτοντάς μας το πιο παλιό στον κόσμο σύστημα υδροδότησης. Οικοδομικά τετράγωνα υπακούουν στο τελειότερο πολεοδομικό σχέδιο της εποχής, ενώ τα σπίτια είναι μακρόστενα, πέτρινα όλα, και διαθέτουν αυλές, αποθήκες, εργαστήρια και λοιπούς βοηθητικούς χώρους.

Στα 2100 π.Χ. το τρίγωνο Τροίας, Πολιόχνης, Θερμής ευημερούσε χάρη στο εμπόριο, καθώς βρίσκεται στο σταυροδρόμι ανάμεσα στην Ασία και την Ευρώπη, το Αιγαίο και τη Μαύρη θάλασσα. Κι αποκτούσε επαφή με τον Νότο, χάρη στους ατρόμητους Κυκλαδίτες ναυτικούς που όργωναν τις θάλασσες. Έπλεαν με ταχύτητα πέντε μίλια την ώρα και νησί με νησί, ακτή με ακτή, έφταναν ως τη Μαγιόρκα, δυτικά, ως τις εκβολές του Δούναβη, στα βόρεια, και σίγουρα ως τη Ζάρα στην Αδριατική.

Με την Κρήτη είχαν κάποιο πρόβλημα, καθώς η είσοδός τους στο νησί δεν ήταν εύκολη, απαιτούσε άδεια και βασιζόταν σε μια καθόλου εύκαμπτη γραφειοκρατία. Αυτός είναι και ο λόγος που έκανε ν' αναπτυχθούν εμπορικά όλα τα νησάκια και τα ξερονήσια στη βορινή περίμετρο της Κρήτης. Οι έμποροι και οι ναυτικοί άραζαν εκεί και περίμεναν, ώσπου να τους επιτραπεί να περάσουν στη μεγαλόνησο.

Έτσι κι αλλιώς, οι αλληλεπιδράσεις ήταν έκδηλες ανάμεσα στον Βορρά και στον Νότο. Ανοχύρωτες αρχικά οι Κυκλάδες, καθώς τις προφύλασσαν τα κύματα του Αιγαίου, γέμισαν παράλιους πλούσιους οικισμούς. Μετά, ταυτόχρονα με την ανάπτυξη της πειρατείας, οι οικισμοί άρχισαν να οχυρώνονται. Με τείχη όμοια με αυτά της Τροίας, μερικά με πύργους. Και με σπίτια κολλημένα στα τείχη, με επίπεδες στέγες, που μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως δάπεδο για τους πολεμιστές στους προμαχώνες. Εξέλιξη αυτής της τεχνικής αναπτύχθηκε αργότερα στην Τίρυνθα και τις Μυκήνες.

Στα 2100 π.Χ. όμως, οι Κυκλαδίτες γλεντούσαν τη ζωή τους. Γυναίκες και άνδρες αφιέρωναν πολλές ώρες για τον καλλωπισμό τους. Εκατοντάδες χρωματοτρίπτες βρέθηκαν στα νησιά, πολλοί με ανεξίτηλα ακόμη τα ίχνη των χρωμάτων. Πρόκειται για επίπεδες πλάκες με ελαφρά ανασηκωμένα τα χείλη τους. Εκεί, ανακάτευαν τα χρώματα κι έφτιαχναν τις επιθυμητές αποχρώσεις των σκιών και των «ρουζ» που χρησιμοποιούσαν για να κοσμήσουν τα πρόσωπα και τα σώματά τους. Για όσους ακολουθούσαν τη μόδα, υπήρχαν έτοιμα προϊόντα: Σφραγίδες σε διάφορα σχήματα και με διάφορα σχέδια που βουτούσαν στο χρώμα και μετά έβαζαν επάνω τους σαν πρόσκαιρα τατουάζ που εξαλείφονταν μετά το πρώτο πλύσιμο. Και για να είναι σίγουροι και σίγουρες για το αποτέλεσμα, κοιτάζονταν στους καθρέφτες, τους πρώτους «βιομηχανικούς» καθρέφτες που γνωρίζουμε ότι χρησιμοποίησε ποτέ ο άνθρωπος: Ήταν «τηγάνια» από πηλό, εξαιρετικής πολυτέλειας και επεξεργασίας. Ο αρχαιολόγος Χρ. Τσουντας εξήγησε ότι σ' αυτά έχυναν νερό κι όταν η επιφάνεια ηρεμούσε, καθρέφτιζαν τα πρόσωπά τους.

Όταν τέλειωναν με το μακιγιάζ, διάλεγαν τα κοσμήματα που θα φορούσαν. Είναι φτιαγμένα από ημιπολύτιμους λίθους, οστά, χαλκό φερμένο από την Κύπρο και τη Μικρά Ασία και πηλό. Κυρίως χρησιμοποιούσαν τον ιαδείτη (ορυκτό πυριτικό άλας αργιλίου και νατρίου με λίγο ασβέστιο, μαγνήσιο και σίδηρο, που και σήμερα χρησιμοποιείται στην κατασκευή αντικειμένων Τέχνης) και το σήπιο (τον γνωστό «αφρό της θάλασσας»: ένυδρο πυριτικό μαγνήσιο λευκό, σταχτί ή υπέρυθρο, σε κομμάτια που μοιάζουν με στρείδι, που σήμερα χρησιμοποιείται για την κατασκευή πίπας ή κομποτεχνημάτων). Βρέθηκαν περιδέραια, διαδήματα και χαϊμαλιά σε μορφή φαλλού.

Εκεί όμως που κυριολεκτικά πρωτοτύπησαν οι Κυκλαδίτες, ήταν στα μαρμάρινα ειδώλια (αγαλματάκια). Πρώτοι στον κόσμο, πάνω από 1500 χρόνια πριν από τον Φειδία και τον Πραξιτέλη, σμίλευαν το μάρμαρο κι έφτιαχναν αριστουργήματα.

Στα 2100 π.Χ., ολόκληρη η περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου ταρακουνήθηκε από φοβερό σεισμό. Η μεγάλη ζημιά, όμως, έγινε στο βορειοανατολικό Αιγαίο: Θερμή, Πολιόχνη και Τροία σωριάστηκαν στη γη. Ο χρυσοχόος της Τροίας έκρυσσε στα τείχη τον θησαυρό του: Χάλκινοι λέβητες, λόγχες, εγχειρίδια. Πελέκεις από ιαδείτη σπάνιας κατεργασίας. Χρυσά κι ασημένια διαδήματα, σκουλαρίκια, καρφίτσες και δαχτυλίδια πολύπλοκης κατασκευής. Μερικά περιδέραια έχουν κρίκους από τους οποίους κρέμονται πολλές μικρές αλυσίδες που καταλήγουν σε χρυσά πλακίδια. Σε κάθε κίνηση εκείνου που τα φορούσε, κουδούνιζαν κι έβγαζαν χαρακτηριστικούς ήχους.

Ο χρυσοχόος της Πολιόχνης έκρυψε τον δικό του θησαυρό κάτω από το δάπεδο της αυλής του: Ανδρικά και γυναικεία κοσμήματα, χιλιάδες μικρά χρυσά πλακίδια, σπειροειδή βραχιόλια, διαδήματα, αλυσίδες, ψέλια για το μπράτσο ή τον αστράγαλο, περόνες, σκουλαρίκια κι ένα σωρό άλλα.

Χάθηκαν στον καιρό. Ξεχάστηκαν. Νέοι άποικοι, καινούρια γεγονότα, τραγουδισμένες περιπέτειες έθαψαν στη λησμονιά το μεγαλείο της γειτονιάς μας στα 2100 π.Χ. Χρειάστηκε να περάσουν 4000 χρόνια, ώσπου να τα αναστήσει η αρχαιολογική σκαπάνη. Κι ελάχιστοι, ακόμα και σήμερα, τα γνωρίζουν.

(Έθνος της Κυριακής, 16.4.2000) (τελευταία επεξεργασία, 28.8.2009)